Oorlogskinderen in België: een gesprek met Gerlinda Swillen

Het gesprek werd gevoerd door Yannik van Praag (Daniel Weyssow was aanwezig tijdens het interview)

*Enfants de guerre en Belgique. Entretien mené par Yannik van Praag
(avec la participation de Daniel Weyssow)*

Yannik van Praag

Traducteur : Rita Roggen

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7090>

DOI : 10.4000/temoigner.7090

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Enfants de guerre en Belgique - URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7078> [fr]

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 avril 2018

Pagination : 24-29

ISBN : 978-2-930953-06-9

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Yannik van Praag, «Oorlogskinderen in België: een gesprek met Gerlinda Swillen», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 126 | 2018, Online op 20 janvier 2022, geraadpleegd op 04 février 2022.
URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/7090> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.7090>

OORLOGSKINDEREN IN BELGIË: EEN GESPREK MET GERLINDA SWILLEN

INTERVIEW Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden in België duizenden kinderen geboren uit een relatie tussen militairen van de Wehrmacht en autochtone vrouwen. Het zijn oorlogskinderen in de letterlijke betekenis van het woord. Hun ouders zouden elkaar niet hebben ontmoet zonder het conflict. Gerlinda Swillen is een van die kinderen. Als ze in 2007 eindelijk te weten komt wie haar heeft verwekt, gaat ze nog meer energie aan de dag leggen om haar verleden te leren kennen. Dit speurwerk leidt tot een eerste echte studie over oorlogskinderen in België en wordt bekroond met een doctoraat, dat werd verdedigd in januari 2016.

→ Het gesprek werd gevoerd door **Yannik van Praag** (Stichting Auschwitz).¹

Kunt u ons eerst uw persoonlijke verhaal vertellen, zodat we uw initiatief en onderzoek beter kunnen begrijpen?

Gerlinda Swinnen : Zolang ik denken kan, heb ik vermoed dat mijn werkelijke roots niet die waren die men aangaf. Er klopte iets niet. Ik had het gevoel – of veeleer ik wist – dat men de waarheid voor mij verborgen hield. Ik ben met die twijfel opgegroeid. Ik lag op vinkenslag om elk teken en elke stilte op te vangen, ik legde mijn oor te luisteren als ik onderonsjes ontwaarde, ging in schuiven snuisteren.

Mijn moeder was een kleuteronderwijzeres met een diploma van de normaalschool van Brugge. Ze was de eerste en enige leerlinge die de lessen zedenleer volgde. Het West-Vlaanderen van 1940 werd gedomineerd door de katholieke meerderheden en dus was ze werkloos. De bezetter stelde haar voor om te gaan werken in Duitsland, maar ze ging uiteindelijk een job buiten het onderwijs zoeken. Ze vond een plaats als gouvernante in Gent, in een rijke familie uit de textie-

(1) Daniel Weyssow was aanwezig tijdens het interview.

lindustrie, die vooral van zich zou laten horen omwille van economische collaboratie.

Dan ontmoette ze een onderofficier van de Wehrmacht en geraakte ze zwanger. Er werd een huwelijk gepland, maar kennelijk heeft haar vader er zich tegen verzet. Toen haar zwangerschap zichtbaar werd, werd ze weggestuurd en ging ze weer in Oostende wonen. Bij haar ouders, mijn grootouders. Daar beviel ze in 1942. Ze was 23.

Niet veel later kreeg ze werk als gouvernante in Brussel. Vooral mijn grootouders hielden zich met mij bezig tot ik drie jaar was. Ik was immers een natuurlijk kind. Ik droeg op dat ogenblik de naam van mijn moeder en mijn grootvader: Pollen. Eigenlijk dacht ik dat ik in een normaal gezin opgroeide en dat mijn grootouders mijn ouders waren, mijn tante dus mijn zus en mijn oom mijn broer (hij was maar twee jaar ouder dan ik). Aangezien de kust *Sperrgebiet* (verboden zone) was, had mijn moeder een speciale vergunning nodig om ons te komen bezoeken en die was moeilijk te krijgen.

Mijn verwekker wist dat ik geboren was. Hij heeft mijn voornaam mee gekozen. Een Duitse wet verplichtte om Germaanse namen te kiezen. Mijn moeder wilde me Linda noemen, hij Gerlinde. Uiteindelijk werd het Gerlinda. Op school en in mijn gezin werd ik

lange tijd Linda genoemd, maar rond de leeftijd van 16 jaar heb ik duidelijk gevraagd om mijn juiste voor- naam te gebruiken. In 1946 huwde mijn moeder een weduwnaar, vader van een jong kind. Die man erkende mij en sindsdien draag ik zijn naam: Swillen.

Zoals ik al zei, zijn de oorlogskinderen meesters in de kunst van het ontdekken van de kleinste aanwijzing in elk stilzwijgen, in de minste vluchtige uitdrukking op een gezicht... In mijn geval gingen de vermoedens snel over in zekerheid, onder andere wanneer ik twee oude trouwboekjes vond en op een-tje – dat van het huwelijk van mijn moeder – de vermelding: ‘gewettigd kind’.

Mijn wettelijke vader² werkte in een bedrijf met een sterke katholieke verankering. Ik heb mijn eerste communie gedaan, net als mijn 'broer'. Mijn moeder heeft er altijd voor gezorgd dat wij doorgingen voor broer en zus.

Wij leefden gedurende enige tijd in Brussel. Ik ging naar de Franstalige kleuterschool in de rue Mommaerts in Molenbeek. Vervolgens verhuisden we naar Gent, waar ik mijn lager onderwijs doorliep. Door onze talrijke verhuizingen (Oostende, Brussel, Gent) kende buiten onze naaste familie niemand nog ons verhaal. De economische en sociale positie van het gezin ging er gedurende die naoorlogse jaren voelbaar op vooruit. Toen ik naar de universiteit wilde gaan om er Germaanse te studeren, ging mijn vader akkoord

Ik studeerde van 1960 tot 1964 aan de ULB-VUB en werd al gedurende mijn studies in 1963 lerares in het secundair. Het was een echte roeping. Lesgeven! Dat was altijd al mijn droom geweest.

Ik ben opgegroeid met die twijfels, dat mysterie dat rond mijn echte oorsprong hing, ook al hadden mijn

(2) Als Gerlinda spreekt over haar vader, bedoelt ze haar wettelijke vader.

speurwerk en de inlichtingen die ik bij mijn familie had
 kunnen bijeenprokkelen, mij ondertussen zekerheid
 gegeven. Zonder de naam van mijn verwekker kon ik
 echter niet verder geraken en enkel mijn moeder kende
 zijn naam. Ik heb altijd op gespannen voet geleefd met
 mijn moeder. Soms kwam ik dicht in de buurt van haat.
 In 2007, op Pinksterdag, tijdens een familiereünie, zeg
 ik doodleuk: 'Jij kent niet eens de naam van mijn vader',
 waarop ze vinnig antwoordde: 'Toch wel. Ik ken die!' Op
 mijn 65^e heb ik dan vernomen
 hoe mijn verwekker heette:
 Karl Weigert.

Stortte u zich daarna meteen op uw speurwerk?

Ja! Nu mijn verwekker een naam had, kon ik effectief beginnen aan mijn zoektocht. Ik schreef naar Ceges (nu CegeSoma, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij), waar directeur Rudi Van Doorslaer mij voorstelde om verder te gaan dan mijn persoonlijke verhaal. Ik aanvaardde zijn voorstel.

Wij deden een oproep naar getuigen met de hulp van de RTBF en kregen heel wat reacties, voornamelijk van Franstaligen uit Brussel en Wallonië. Een jaar later ontvingen we een reeks contacten via de Vlaamse pers, zodat het evenwicht werd hersteld. Dat lange verzamelwerk zou leiden tot de publicatie van *Koekoekskind: door de vijand verwekt* (2009), een verzameling van

een zeventigtal verhalen. Ondertussen ging mijn onderzoek voort en leidde tot een doctoraatsthesis, die ik in 2016 verdedigde en ook publiceerde: *De wieg van WO II, Oorlogskinderen op de as Brussel-Berlijn*. Sommige geschiedkundigen hebben geopperd dat ik tegelijk onderzoekster en ‘voorwerp van het onderzoek’ was en dat die combinatie negatieve gevolgen zou kunnen hebben voor de objectiviteit van mijn werk.

– Karl Weigert met de zus van Gerlinda, Edith, geboren in juli 1943. Zij is eveneens een oorlogskind, maar van een Franse vriendin die hij in het noorden van Frankrijk ontmoette, nadat haar moeder had geweigerd met hem te huwen.

●●● Ik geef toe dat ik dezelfde twijfels had in het begin. Ik antwoordde hierop dat de getuigen die ik heb ontmoet, zich zeker niet helemaal hadden blootgegeven, als ik dit verhaal niet met hen had gedeeld.

Op mijn persoonlijke zoektocht nam ik contact op met het *Deutsches Rotes Kreuz* (het Duitse Rode Kruis) en de *Deutsche Dienststelle-WASt* in Berlijn (een Duitse dienst die de archieven van het Duitse leger van de Tweede Wereldoorlog beheert). Daar vonden ze niets over mijn verwekker. Op een studiedag over oorlogskinderen in Birmingham in 2008 ontmoette ik Wolfgang Remmers van de *Deutsche Dienststelle-WASt*. Met zijn hulp en omdat ik bijkomende informatie wist te vergaren (de vader van mijn verwekker bekleedde een hoge functie bij de *Deutsche Bundesbahn* en zijn moeder woonde in de Hitler-Straße in München), werd het dossier Karl Weigert heropend. In augustus 2008 vernam ik dat ze wellicht zijn spoor hadden gevonden: een man, geboren in 1903 (en dus ouder dan wat mijn moeder mij deed geloven) en overleden in 1958. Op mijn verzoek stuurde de *DD-WASt* een officiële brief naar de familie. Ik nam zelf contact op met de dienst die de kerkhoven in München beheerde. Er bestond een graf en het werd onderhouden. Dat was het bewijs dat er nakomelingen waren. Ik kreeg vervolgens een brief van een zekere Karl Weigert, zijn zoon – mijn broer – samen met een foto van mijn verwekker! Ik belde meteen die broer op, van wie ik net het bestaan vernam. Op dat telefoontje volgde een bezoek van hem en zijn vrouw in Brussel. Ik vernam ook verder het bestaan van twee ‘zussen’: de ene was jammer genoeg al overleden, de andere, Edith, woonde in Beieren en ging ik bezoeken.

Duiken vaak gelijkaardige vragen op in de levensverhalen die u hebt verzameld?

Ik heb onder andere geprobeerd om daarover verslag uit te brengen in mijn boek *Koekoekskind*. De boeken die nu verschijnen, zijn vooral autobiografieën, waarin men het hele verhaal van één persoon krijgt. Het is geen verslag van de massa. Ik heb juist aan die veelheid een stem willen geven. Daarom ook heb ik ervoor geopteerd om mijn thesis in 2016 als een soort van opera te brengen. *Koekoekskind* formuleert een hele reeks vragen, en illustreert ze aan de hand van fragmenten uit interviews. In mijn thesis probeer ik er antwoorden op te vinden en ik ga dieper in nieuwe en bestaande vragen die opdoken gedurende mijn onderzoek in archieven en mijn eigen denkwerk.

Het ondervragen van de kinderen is de kern van mijn werk. Vaak had men belangstelling voor de moeders en onvoldoende voor de kinderen. Ik wilde me concentreren op hún standpunt. In de meeste gevallen werden ze geboren uit relaties met wederzijdse instemming, zonder dat we die daarom meteen als liefdesverhalen moeten bestempelen. Uiteraard willen de kinderen liefdeskinderen zijn, maar heel vaak zijn ze het gevolg van behoefte aan tederheid en seksualiteit, wilde de moeder aan voedsel geraken of gewoonweg overleven. Ik noem dat de kleine prostitutie. Uit de verhalen van mijn getuigen en de geraadpleegde archieven in België blijkt wel dat maar weinig kinderen werden geboren als gevolg van een verkrachting. Voor het overige heb ik zeer weinig gevallen ontmoet van moeders die werden aangetrokken door het nationaalsocialisme.

Ik heb eveneens veel belang gehecht aan het opmaken van een profiel van de vaders. En dat is uniek. Het verlangen naar het vaderschap, de wens om vader te zijn, wordt maar al te vaak miskend. En toch gebeurde het niet zelden dat een vader nieuws of een foto vroeg, soms zelfs dat vrouwen kind bij zijn gezin in Duitsland kwamen wonen, wat de nationaalsocialistische autoriteiten om demografische redenen en met het oog op de ‘nazificering’ zelfs stimuleerden.

Welk type geschreven bronnen zijn nuttig geweest voor uw onderzoek?

Dat zijn er heel veel. Een basisdocument in dit onderzoek is de geboorteakte. Die is essentieel. Het is het bewijs dat het kind bestaat. Een kind zonder geboorteakte heeft geen nationaliteit, geen juridische bescherming... Het bestaat niet! Er zijn veel mogelijke bronnen. Administratief, zoals de geboorteregisters die men in de gemeentearchieven vindt, of juridisch, bijvoorbeeld de archieven van de rechtbanken van eerste aanleg, omdat sommige vonnissen, meer bepaald in het geval van adoptie, de waarde kunnen hebben van een geboorteakte.

Ik heb me eveneens gebogen over wat ik de ‘speciale gevallen’ noem, waarbij hoogstwaarschijnlijk een groot aantal Joden horen. In sommige registers van akten van het vrederecht vindt men aanvragen voor de bevestiging van voogdijschap na de oorlog. Op het moment zelf, gedurende de bezetting, was dat niet gebeurd. Ik heb me daarom afgevraagd of de ambtenaar van de burgerlijke stand die de natuurlijke

geboorten moest doorgeven aan de vrederechter met opzet heeft verzuimd deze door te geven, dan wel of de rechter heeft beslist deze ‘dossiers’ niet te vervolgen. Was het om geen aandacht te vestigen op de kinderen en ze op die manier te beschermen? Het is een piste om uit te diepen, maar voor het ogenblik heb ik daarop geen antwoord.

In de archieven van het Hof van Assisen van Brabant heb ik drie gevallen van kindermoord gevonden, waarbij in een geval de verwekker een Duits militair was en in een ander geval een lid van de geallieerde troepen.

De archieven van het OCMW van de stad Brussel waren zeer nuttig voor mij. Het Sint-Pietersziekenhuis heeft over het algemeen geen medische dossiers, omdat die werden beschouwd als het eigendom van de arts,

maar er zijn wel de inkomende en uitgaande registers. De dossiers van de Stichting Lambert trokken eveneens mijn aandacht. Daarin wordt periodiek melding gemaakt van curettages. Die waren het gevolg van gynaecologische problemen, maar ook van abortussen. Er is een piek in twee periodes: in de nasleep van de eerste Duitse klappen na de Slag van Stalingrad en meteen na de doortocht van de geallieerden. De hypothese dat een aantal van deze curettages abortussen verbergen, is erg geloofwaardig, vooral omdat talrijke interventies, zoals miskramen, wel degelijk als dusdanig gerepertorieerd worden. Ik betwijfel dat vrouwen plots zonder relevante redenen meer verloskundige problemen zouden hebben. Ter verduidelijking: de houding van de militairen is in de loop van de oorlog geëvolueerd. Een Duitse studie, met focus op een Duitse eenheid die werd ●●●

– Gerlinda (rechts) met haar broer en zus, in München, in 2010.

© Gerlinda Swillen

●●● gerekruteerd in 1940 en die België is gepasseerd, daarna naar het Oostfront trok en vervolgens terugkwam naar Frankrijk, heeft aangetoond hoeveel een passage aan het Oostfront de mentaliteit van de Duitse militairen heeft veranderd. Ze waren brutaler geworden.

De geschiedenis van het ziekenhuis Brugmann is ook interessant. Dat werd in mei 1940 opgeëist door de Wehrmacht om *Kriegslazarett* te worden. Er werden dus Duitse militairen ondergebracht, maar het blijkt dat ook oorlogsgevangenen, patiënten van andere instellingen van de bezetter, en burgers er verbleven. Er werden kinderen geboren, sommige werden er zelfs verwekt. Toch bevinden de voornaamste bronnen met betrekking tot het ziekenhuis Brugmann zich in Berlijn. Niet alleen voor mij, maar met name voor de oorlogskinderen die op zoek zijn naar hun verwekker, aangezien de kinderen die er geboren werden, vaak hun geboorteakte in Berlijn kregen en niet in Brussel. Soms werden ze niet eens aangegeven bij een burgerlijke stand. Hoeveel kinderen zijn er op die manier verdwenen tussen de plooiën van de geschiedenis?

De archieven van het OCMW van Brussel bevatten ook dossiers van Groot-Brussel (het resultaat van fusies door de Duitsers in 1942), en die zijn dan weer interessant voor het Instituut Jules Bordet dat eveneens door de bezetter was opgeëist en bestemd voor officieren. Voor het ogenblik bestaat er geen enkele studie over de invloed van Groot-Brussel op het OCMW. Het is een geschiedenis waarop ik nu werk. Het Algemeen Rijksarchief bevat talrijke juridische bronnen, maar ook de archieven van de Duitse ambassade in Brussel die later werden teruggegeven aan Duitsland. Ik heb er heel interessante documenten gevonden, meer bepaald in de briefwisseling.

In Duitsland zijn er vanzelfsprekend talrijke bronnen. Er is de *Deutsche Dienststelle* waarover ik het al had. Die instelling, opgericht in 1939, houdt de dossiers bij over de staat van dienst van de militairen van het Duitse leger tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na 1945 speelde deze dienst een belangrijke sociale rol voor de oorlogsweduwen en -wezen. Het is een centrale plaats voor allen die, net als ik, op zoek zijn naar hun roots. Elk jaar behandelt de dienst ongeveer 500 aanvragen van oorlogskinderen die op zoek zijn naar hun verwekker. Ook de medische archieven van de Wehrmacht werden daar verzameld en op die manier heb ik de archieven met betrekking tot het ziekenhuis Brugmann en het Franse ziekenhuis gedurende de oorlog ontdekt. De collecties van de *Deutsche Dienststelle* zullen weldra

worden geïntegreerd in de centrale nationale archieven van Duitsland (*Bundesarchiv*).

In Berlijn bezit het *Landesarchiv Berlin* nog steeds interessante bronnen met betrekking tot de Belgische arbeiders in Berlijn, maar ook juridische archieven. Ik heb eveneens de archieven van de Humboldt-universiteit van Berlijn geconsulteerd. Die deed de administratie van La Charité, een universiteitsziekenhuis waar Belgische vrouwen zijn bevallen. Enkele getuigen die ik sprak, werden daar geboren. Ik heb hun sporen in de archieven teruggevonden.

Bij uw onderzoek bent u onvermijdelijk in aanraking gekomen met de kwestie Lebensborn.

De kwestie Lebensborn e.V., een SS-creatie van Himmler (voor België betreft die het tehuis Ardennen in Wégimont), werd uitgespit, vooral door de sensatiepers. De kraamkliniek in Wolvertem daarentegen, die een creatie was van de *National Sozialistische Volkswohlfahrt* onder de Duitse minister Conti, is nauwelijks bekend, buiten uit het onderzoek van dr. Yves Louis. De kraamkliniek werkte nauw samen met het *Kriegslazarett* Brugmann, maar richtte zich eerder tot de Duitse kolonie in België en de vrouwelijke hulpkrachten van de Wehrmacht. Achter Lebensborn vindt men dezelfde logica als achter de discrete bevallingen in bepaalde katholieke instellingen voor ongehuwde of anonieme moeders – in Frankrijk *accouchement sous X* – en een identieke mentaliteit van schaamte en hypocrisie die de basis vormt van de verschillende actuele wetsvoorstellen met betrekking tot de ‘discrete’ bevalling. Het is de bedoeling om de ‘fout’ van een buitenechtelijke seksuele relatie van een vrouw te verbergen en hun kinderen weg te nemen om hen te laten adopteren. Het verschil is enkel dat het kind voor de Lebensborn een Arische oorsprong moest hebben. ‘Bastaards’ van wie werd aangenomen dat ze ‘raszuiver’ waren, werden er aanvaard, ook al bleek het haast onmogelijk om de vader te achterhalen. Hun ontwikkeling volgens de Arische normen werd overigens regelmatig gecontroleerd.

Er waren verschillende mogelijkheden voor de kinderen van de mannen van de Lebensborn. Sommige verbleven er enkel tot hun moeder werk vond, andere werden geadopteerd. In dat geval tekende de moeder een verklaring waarin ze bevestigde dat ze het kind vrijgaf voor adoptie. Duitsers gingen na of die kinderen ‘in aanmerking kwamen voor adoptie’. Als dat zo was, werden ze toegewezen aan een degelijk Arisch gezin.

Sommige kinderen die ‘niet in aanmerking kwamen voor adoptie’ werden vermoedelijk naar concentratiekampen gestuurd. Maar dat onderzoek is nog niet gevoerd.

Moet er nog veel werk gebeuren met betrekking tot de oorlogskinderen?

Er moet nog reusachtig veel werk gebeuren: in Italië is niets gebeurd, in Griekenland nauwelijks iets en dat geldt ook voor Oost-Europa bijvoorbeeld. In België spreken we wellicht over verschillende tienduizenden oorlogskinderen. Twintigduizend, veertigduizend? Het is nauwelijks te schatten. Maar die discussies over cijfers lijken me van ondergeschikt belang.

De essentie ligt elders. Vaak reduceert men de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog tot drie grote thema's: de collaboratie, de repressie en de deportatie. De kwestie van het herstel, inclusief het psychologische en sociale herstel, is cruciaal, maar wordt vaak over het hoofd gezien. Ik heb het trouwens niet alleen over de Tweede Wereldoorlog. Oorlogskinderen zijn inherent aan de meeste conflicten en de taboes waarmee zij te kampen hebben, zijn vreselijk actueel.

Daarbij aansluitend de volgende vraag: u hebt ook geïnvesteerd in netwerken en verenigingen van oorlogskinderen, meer bepaald BOW.i.n.

Toen ik vernam dat er een netwerk van oorlogskinderen bestond in Berlijn, heb ik contact met hen opgenomen en wij hebben beslist om een formelere vereniging te stichten: het netwerk BOW.i.n. (Born Of War international network). Ik was de eerste woordvoerder van 2009 tot 2013. Het netwerk bestaat uit een Deense, een Noorse, een Finse, twee Franse verenigingen (o.a. *Cœurs sans frontières* die zich eveneens bezighoudt met Franse kinderen die in Duitsland werden geboren), een Belgische vereniging (maar die heeft nooit echt gewerkt), evenals een Duitse vereniging van kinderen van Lebensborn e.V.

Het voornaamste doel van BOW.i.n. is effectieve erkenning, een echt statuut en een bescherming voor de oorlogskinderen en hun moeders. Het is niet enkel de bedoeling om de wonden uit het verleden te helen, maar wettelijke en concrete antwoorden te krijgen voor alle kinderen die vandaag worden geboren en worden geconfronteerd met dezelfde taboes. Daarbij komt ook nog het recht van de kinderen om de identiteit te

kennen van hun verwekker, met het logische gevolg dat ze toegang moeten krijgen tot de relevante archieven.

Ik zou willen dat deze stappen in eerste instantie worden ondersteund door academici en dat aansluitend de politici hun werk doen. Het moet absoluut een Europese impuls zijn, omdat de EU druk kan uitoefenen op de lidstaten. Als Berlijn een stap in die richting zet, zal een land als Japan volgen. En opnieuw: deze kwestie blijft natuurlijk niet beperkt tot de Tweede Wereldoorlog. Elke oorlog genereert oorlogskinderen: kinderen geboren in Indonesië of in China met een Japanse vader, in Vietnam met een Amerikaanse vader... En dan zijn er ook nog de kleurlingen die werden geboren in de kolonies. De crisissen en conflicten van vandaag de dag dragen er jammer genoeg toe bij dat de kwestie actueel blijft. ■

Yannik van Praag

Vertaling uit het Frans: Rita Roggen